

Warszawa, 28 października 2020 r.

**Nielegalne dowody w postępowaniu karnym – webinarium Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i
Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego**

Materiały do dyskusji.

1. O projekcie

Od czerwca 2020 r. Helsińska Fundacja Praw Człowieka we współpracy z Fair Trial Europe i organizacjami pozarządowymi z innych państw UE prowadzi program „*Defence Rights in Evidentiary Procedures*” poświęcony zagadnieniom dopuszczalności dowodów uzyskanych niezgodnie z prawem, a także roli obrońców w procesie weryfikowania dopuszczalności dowodów. Projekt finansowany jest ze środków Unii Europejskiej, z programu „Justice”.

2. Kluczowe regulacje dotyczące przeprowadzania dowodów w polskim postępowaniu karnym

a. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Zgodnie z art. 7 Konstytucji organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Każdy organ władzy publicznej zobligowany jest więc do sprawdzenia z urzędu podstawy prawnej swojego działania.

b. Kodeks postępowania karnego

Zgodnie z brzmieniem k.p.k. dowody przeprowadza się na wniosek stron lub z urzędu. Kodeks postępowania karnego nie zawiera przy tym zamkniętego katalogu środków dowodowych, które mogą być wykorzystane w toku postępowania karnego.

Co więcej, Kodeks postępowania karnego wprost nie odnosi się do zagadnienia badania legalności wnioskowanego dowodu. Choć możliwe jest precyzyjne zidentyfikowanie wąskiej grupy dowodów, które zawsze będą niedopuszczalne, to pełne określenie katalogu takich dowodów, ze względu na skromność regulacji ustawowej w tej mierze, nie jest możliwe. Jest to spowodowane tym, że jedynie kilka przepisów k.p.k. odnosi się wprost do kwestii dopuszczalności dowodów.

Zgodnie z art. 16 § 1 k.p.k. jeżeli organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, brak takiego pouczenia lub mylne pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy.

Innym istotnym przepisem jest art. 171 k.p.k. Określa on zasady przeprowadzenia przesłuchania. Zgodnie z jego § 7 wyjaśnienia, zeznania oraz oświadczenia złożone w warunkach wyłączających swobodę wypowiedzi lub uzyskane wbrew zakazom wymienionym w § 5 nie mogą stanowić dowodu.

W art. 170 § 1 pkt 1 wskazuje, że nie można przeprowadzić dowodu, który jest niedopuszczalny. Sąd Apelacyjny w Warszawie wskazał, że niedopuszczalne jest przeprowadzenie dowodów, które zostały zgromadzone w sposób sprzeczny z prawem, a tym samym nielegalnie (SA w Warszawie II AKz 288/07, OSP 2009, z. 2, poz. 24).

c. Znaczenie art. 168a k.p.k.

Kluczowe znaczenie dla oceny kwestii dopuszczalności dowodu ma obecnie art. 168a k.p.k. Zgodnie z treścią tego przepisu dowodu nie można uznać za niedopuszczalny wyłącznie na tej podstawie, że został uzyskany z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 Kodeksu karnego, chyba że dowód został uzyskany w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych, w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności.

Problematyka wykładni tego przepisu była przedmiotem orzeczeń sądowych. W dwóch z nich Sąd Apelacyjny we Wrocławiu stanął na stanowisku nakazującym uwzględnić konstytucyjny i konwencyjny kontekst art. 168a k.p.k. Taka wykładnia tego przepisu, zdaniem Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, nie pozwala na dopuszczenia dowodów uzyskanych z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego.

W rezultacie, zdaniem Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu¹ wystawiony w art. 168a k.p.k. zakaz dowodowy, nie zawiera nakazu przeprowadzenia dowodu uzyskanego sprzecznie z prawem, lecz zakaz dowodowy obejmujący następujące grupy dowodów:

- uzyskane z naruszeniem przepisów postępowania w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych,
- uzyskane za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych,
- uzyskane za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k. i z naruszeniem przepisów postępowania w związku z pełnieniem przez funkcjonariusza publicznego obowiązków służbowych,
- uzyskane za pomocą czynu zabronionego, o którym mowa w art. 1 § 1 k.k., w wyniku: zabójstwa, umyślnego spowodowania uszczerbku na zdrowiu lub pozbawienia wolności”.

d. Procedura kontroli legalności dowodu

Kodeks nie przewiduje oddzielnej procedury w zakresie badania legalności dowodu. Nie jest więc jasne, czy sąd powinien wydać oddzielną decyzję procesową za każdym razem gdy dojdzie do wniosku, że dopuszczony przez niego dowód jest nielegalny. Co więcej, nie ma precyzyjnych wytycznych na temat tego, czy strona podnosząca zarzut nielegalności dopuszczonego dowodu, musi udowodnić to, że dowód jest nielegalny, czy jedynie uprawdopodobnić ten fakt.

Brak postępowania incydentalnego dotyczącego dopuszczalności dowodów nie pozwala stronom podważyć postanowienia o dopuszczalności danego dowodu aż do chwili wydania orzeczenia w sprawie przez sąd I instancji. W takim wypadku strona może jedynie podnosić taki zarzut w toku postępowania odwoławczego. Musi jednak wykazać, że sąd I instancji dopuścił się naruszenia prawa

¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 22 listopada 2017 r., II AKa 224/17, LEX nr 2464913.

poprzez dopuszczenie dowodu, a naruszenie to miało wpływ na treść wydanego przez niego orzeczenia. Nie zawsze jest to możliwe.

e. Wyłączenie dowodów nielegalnych z akt postępowania karnego

Co więcej, kodeks postępowania karnego nie zawiera obecnie przepisu, który pozwalałby na wyłączenie z akt postępowania protokołu z czynności przesłuchania przeprowadzonej z naruszeniem swobody wypowiedzi. W rezultacie organ procesowy ma możliwość zapoznania się z treścią dowodu niedopuszczalnego. Może to powodować powstanie w nim określonego odczucia względem sprawy i prowadzić do naruszenia zasady obiektywizmu.

3. Zasady przechowywania dowodów w postępowaniu karnym

Zasady ewidencjonowania i przechowywania dowodów rzeczowych określa Zarządzenie Nr 4 Komendanta Głównego Policji z dnia 9 lutego 2017 r. w sprawie niektórych form organizacji i ewidencji czynności dochodzeniowo-śledczych Policji oraz przechowywania przez Policję dowodów rzeczowych uzyskanych w postępowaniu karnym²

Dowody co do zasady przechowuje się w składnicy dowodów. Te, które zostały niezebrane przez specjalistę, do czasu ich przejęcia przez uprawnioną osobę, przechowuje się poza składnicą dowodów rzeczowych, w miejscu wyznaczonym przez kierownika jednostki (do którego nie mają dostępu osoby nieuprawnione). W okresie czynności procesowych dowody można przechowywać także w pomieszczeniu służbowym użytkowanym przez policjanta prowadzącego postępowania.

Dowody załącza się do akt głównych postępowania, w kopercie, za materiałami z czynności ich uzyskania. Te, których nie da się fizycznie trzymać w aktach postępowania przechowuje się w specjalnie wydzielonym pomieszczeniu lub w pomieszczeniach wyposażonych w regały lub szafy, odpowiednio zabezpieczonych przed dostępem osób nieuprawnionych (w składnicy dowodów rzeczowych).

Dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne przekazuje się do składnicy dowodów rzeczowych w opakowaniach gwarantujących prawidłowe przechowanie i zachowanie ich właściwości. W miarę możliwości dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne zabezpieczone w postępowaniu przechowuje się w jednym opakowaniu zbiorczym.

Na opakowaniach oznacza się nazwę jednostki Policji, sygnaturę akt postępowania oraz numer porządkowy księgi dowodów rzeczowych pod jakim dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne zostały zarejestrowane.

W wykazach dowodów rzeczowych organ procesowy ujmuje wszystkie dowody rzeczowe lub ślady kryminalistyczne zabezpieczone w toku danego postępowania, niezależnie od miejsca i sposobu ich przechowywania. Następnie organ procesowy drukuje wykaz, dołącza do akt głównych postępowania oraz akt kontrolnych. Księgi dowodów rzeczowych są prowadzone w Elektronicznym Rejestrze Czynności Dochodzeniowo-Śledczych na podstawie sporządzanych wykazów dowodów rzeczowych.

W każdej jednostce organizacyjnej policji jest wyznaczony funkcjonariusz odpowiedzialny za prowadzenie ewidencji dowodów. Zobowiązany jest przy przyjęciu dowodów sprawdzić ich zgodność z opisem oraz oznaczeniem. Pobranie dowodu następuje za pokwitowaniem. Fakt pobrania i zwrotu dowodu odnotowywany jest w księdze dowodów rzeczowych.

² Dz. Urz. KGP z 2017 r. poz. 9 z późn. zm.

Zarządzenie wymaga, aby w jednostce policji raz na 2 lata przeprowadzono komisijną inwentaryzację dowodów rzeczowych. Inwentaryzacje tego rodzaju przeprowadza się także każdorazowo po zdarzeniu, w wyniku którego mogło dojść do utraty lub uszkodzenia dowodów. W przypadku niezgodności opisuje się protokoły zaistniałe rozbieżności. Kierownik jednostki zobowiązany jest zaś do podjęcia odpowiednich działań wyjaśniających.

Kontrola nad prawidłowością postępowania z dowodami rzeczowymi należy do zadań prokuratury. Instytucja ta dba o to, aby do przechowywania dowodów nie dochodziło bez ich uprzedniego zarejestrowania, weryfikuje sposób przechowywania rzeczy wartościowych, w tym o wartości naukowej, artystycznej lub historycznej.

4. Potencjalne zagadnienia do dyskusji

- a. Konstytucyjne i konwencyjne podstawy oceny dopuszczalności dowodów.
- b. Co może stać się powodem niedopuszczalności dowodu?
- c. Czy każde naruszenie prawa powinno automatycznie prowadzić do niedopuszczalności dowodu?
- d. Owoce zatrutego drzewa w polskiej procedurze karnej.
- e. Rola art. 168a k.p.k. w zakresie oceny dopuszczalności dowodów.
- f. Rola obrońców w procedurze weryfikowania dopuszczalności dowodów.
- g. Regulacja sposobu rejestrowania i przechowywania dowodów.

Wydarzenie realizowane w ramach projektu „*Defence Rights for Evidentiary Procedures*” finansowanego ze środków Unii Europejskiej z programu „*Justice*”.